

Hannes Schweiger

Többsnyelvű identitások

A „kultúrák között írók” díjazottjairól

Amikor valaki nyelvet cserél, egy új nyelvre vált, az egy új élet kezdetét is jelentheti. Sohn Young *Leimkind* ('Gyerekkapocs') című szövegében az énelbeszélő édesanyjának az emigráció, és azzal együtt egy új nyelv elsajátítása felszabadulást jelent a korábbi nyelvnélküliség és az anyanyelven való hallgatás alól. „Idegen országra, idegen nyelvre volt szüksége ahhoz, hogy megtanuljon beszélni. Az új nyelven keresztül megtanulja a régit, sorsszerűen kijelöltet, elszalasztottat, amit sosem mert használni. Nem tudta, hogy ennyi kimondható szó van a világon. Ma már azok a szavak sem fájnak neki, amik olyan sok sebet hagytak benne, minden oly könnyednek és kedvesnek hangzik, hogy abba sem tudja hagyni a beszédet, a hallgatást, a nézést.”¹ Az új nyelv megváltoztatja azt a módot, ahogy az ember a világra és az anyanyelvére néz, a nyelvre, amit a nyelvváltás előtt nem tudott használni. Az új nyelv szavait nem terhelik azok a súlyok, amelyek az anyanyelvben töltött élete során a szavakra rakódtak – sokkal szabadabban és könnyedebben tudja használni őket. Ha egy új nyelvre vált valaki, akkor jelentős kreatív energiák szabadulnak fel, a szavakat pedig újra úgy tudja használni, ahogy egy gyerek teszi: szabadon, ártatlanul, játékosan. Ez történik a *Leimkind* édesanyjával is a nyelvváltás után: „Igazán él, úgy érzi magát, mint egy gyerek.”² A migráció és a nyelvváltás egy lehetséges következménye a regény tükrében ez: a gyermeki szabadság a nyelvvel való bánásmódot illetően visszanyerhető, és egy olyan többsnyelvű identitás kialakulásához vezet, ami képessé tesz új alkotói energiák kihasználására. De valóban jellemző ez az újszerű nyelvhasználat azoknak a szerzőknek az írásaira, akik nem az anyanyelvükön írnak? Milyen következményei vannak a nyelvváltásnak az irodalmi alkotás folyamatára nézve? Milyen energiák szabadulnak fel és milyen akadályok keletkeznek? Ezek a kérdések állnak tanulmányom középpontjában, melyben az 1997 óta átadásra kerülő „kultúrák között írók” (schreiben zwischen den kulturen) irodalmi díj díjazottjainak szövegeit tekintem át. A díj egyfajta platform, és egyúttal ugródeszka azon írók és írónők

1 Sohn Young: „Leimkind”. In: Christa Stippinger (szerk.): best of 10. anthologie. 10 jahre exil-literaturpreise schreiben zwischen den kulturen 1997–2006. Wien: edition exil, 2007, 223–235. o., idézet 235. o.

2 Uo.

számára, akik nyelvet váltottak, és nem anyanyelvüként írnak németül. Egyrészt magukat az irodalmi szövegeket és a többnyelvűség bennük fellelhető nyomait, másrészt a szerzőknek az alkotás folyamatára és az új nyelvnek az írás folyamatában betöltött szerepére vonatkozó kommentárjait vizsgálom.

A „kultúrák között írók” irodalmi díj 1997 óta kerül átadásra, Christa Stippinger kezdeményezésére, ma már összesen nyolc kategóriában, azzal a céllal, hogy „új irodalmi tehetségeket fedezzen fel Ausztriában”. „Olyan szerzőket kíván bátorítani arra, hogy élethelyzetüket irodalmi szövegekben dolgozzák fel, akik bevándoroltak Ausztriába, vagy valamely etnikai kisebbséghez tartoznak.” Így már a kiírás magában foglalja, hogy a szövegek erősen önéletrajzi ihletettségűek. A kiírás szerint a szövegeknek „az idegenség, másság, integráció, kultúrák közötti élet” tágan értelmezett témáival kell foglalkoznia.³ Három díjat migrációs háttérrel rendelkező írók prózaszövegeinek ítélnek, 1998 óta a németet első idegen nyelvként beszélő szerzők alkotásai is különdíjat kaphatnak. Emellett további díjak vannak még vers kategóriában, a 20. életévüket még be nem töltött szerzők, csapatok vagy iskolai osztályok, valamint 2007 óta drámaírók számára. Összesen 13 000 euró kerül kiosztásra, amivel a „kultúrák között írók” anyagi szempontból (és az irodalmi és irodalomtudományos közösség figyelmét tekintve is) a német nyelvű térség kisebb irodalmi díjai közé tartozik.

A díj összegénél fontosabb azonban a kitüntetett szövegek antológiában való megjelenése – számos eddigi díjazott számára az első publikációs lehetőség. Bár a díj egyértelműen migrációs háttérrel rendelkező szerzőknek szól, német anyanyelvű és etnikai kisebbséghez tartozó írók szövegei is részesülhetnek ebben az elismerésben. A best of 10 antológiában, ami a 10 éves jubileum alkalmával Christa Stippingernek, a díj kezdeményezőjének és az antológia kiadójának személyes válogatását tartalmazza, megtalálható például Simone Schönett *marionetten sind wir...* (*‘marionettek vagyunk...’*) című prózai műve is, amely a jenisek (svájci cigány népcsoport) történetét és jelenlegi helyzetét dolgozza fel. Xaver Bayer szövege, az *Ankunft* (*‘Megérkezés’*) az elbeszélő egy ismeretlen városban szerzett első benyomásait ábrázolja, noha a szerző maga Bécsben született, és anyanyelve német. Így a hangsúly, ellentétben az Adalbert von Chamisso-díjjal, nem a szerzők származásán van. Christa Stippinger így járul hozzá ahhoz, hogy a migrációs háttérrel rendelkező és a migráció nélküli szerzők közötti önkényes és diszkriminatív határ valamelyest áttetszőbbé váljon. Ezt az évről évre változó zsűritagok kiválasztása is elősegíti: a zsűri mindig bevándorló és nem bevándorló szerzőkből és kritikusokból áll. A zsűritagok között eddig olyan prominens írók szerepeltek mint Barbara Frischmuth, Elfriede Gerstl, Josef Haslinger, Radek Knapp, Robert Schindel, Vladimir Vertlib vagy Feridun Zaimoglu. Emellett fontos társadalompolitikai célok is szerepet kapnak: a bevándorlók és az ausztriai kisebbségek kultúrájának támogatása mellett a „kultúrák között írók” feladatának tekinti, hogy „elősegítse a másság iránti nyitottságot, a megértést, és nem utolsó-

3 <http://www.zentrumexil.at/> (2008. 7. 14.)

sorban hozzájáruljon Ausztria kulturális sokféleségének kibontakoztatásához”.⁴ Hogy a még ismeretlen szerzők támogatásának célja részben megvalósult, azt legjobban Dimitré Dinev karrierje mutatja, aki az *Engelszungen* ('*Angyalnyelvek*', 2003) című regényével és az *Ein Licht über dem Kopf* ('*Fény a fej felett*', 2005) című elbeszélésgyűjteményével a kritika és a közönség egyik legkedveltebb és legünnepeltebb szerzője lett, és aki ma már a Bécsi Burgtheater, a Volkstheater és a Salzburgi Ünnepi Játékok számára is ír.

A *passwort* című antológia előszavában, amely a 2007-es díjazottak szövegeit tartalmazza, Seher Çakir zsűritag a többnyelvűséget emeli ki, mint az egyik legmeghatározóbb okát annak, miért gazdagítják a migrációs háttérrel rendelkező írók az ausztriai irodalmi életet: „Többnyelvűségünk, többlettapasztalatunk által, tehát azáltal, hogy több »kulturteret« ismerünk, új színeket, új képeket viszünk a nyelvbe. A többnyelvűség mérhetetlen gazdagságot jelent!”⁵ A bevándorló szerzők irodalmát gazdagításként felfogni nem veszélytelen, mert azt a benyomást keltheti, hogy ezt az irodalmat csak függelékeknek, a honos és német anyanyelvű írók művei melletti kiegészítésnek tekintjük. Ezáltal csak megerősíténk az „igazi” német nyelvű irodalom és a bevándorlók csatolt irodalma közötti határt. Ezt a határt a szerzők gyakran csak nehezen tudják átlépni. A migrációs háttérrel rendelkező írók az irodalmi piacon és számos kritikus körében egyedi kategóriát képviselnek. Ez jelenthet előnyt is, például olyan időszakokban, amikor a média különös figyelmet szentel a migráció témájának és a migrációs népcsoportoknak, és amikor a migrációval, a száműzetés tapasztalatával vagy a multikulturális társadalommal foglalkozó irodalmi szövegek a társadalom számára fontossá válnak és magas szimbolikus értékkel bírnak. Másrészt viszont a „migrációs irodalom” címke hátránnyá is válhat, ha például ezeknek a szerzőknek a szövegeit csak a migráció témájára tekintettel olvassák, és a szövegek más aspektusait, árnyalatait figyelmen kívül hagyják, illetve eltérő témájú szövegeket ignorálnak. Ráadásul azok a migrációs háttérrel rendelkező szerzők, akik a szövegeikben bevándorló szereplőket jelenítenek meg, vagy a migráció témájával foglalkoznak, könnyen az önéletrajziség gyanújába keveredhetnek, pedig ez olyan megrövidítése a szövegeknek, amivel más szerzőknek nem kell szembenézniük.

Seher Çakir ezért a „bevándorló irodalom” címkét, amit időközben a tudományos irodalomban a migrációs irodalom, a migráció irodalma vagy az interkulturális irodalom terminus váltotta le, „kirekesztőnek és diszkriminálónak” nevezi. Jogosan követeli, hogy a bevándorló szerzőket az általános irodalmi élet részének tekintsék. „Mi ugyanis része vagyunk azon ország történelmének

4 Christa Stippinger: „Utószó”. In: Uő (szerk.): schreiben zwischen den kulturen. Eine Anthologie. Wien: edition exil, 1997, 121f., idézet 122. o. Az irodalmi díjról lásd Angelika Friedl: Der Literaturpreis „schreiben zwischen den kulturen”. Ein Literaturprojekt zur Förderung des Dialoges zwischen und über Kulturen. Szakdolgozat, Wien, 2003. = http://germanistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_germanistik/Friedl.rtf – Az ausztriai és németországi bevándorlók irodalmának összehasonlításáról lásd Wiebke Sievers: „Writing politics: the emergence of immigrant writing in West Germany and Austria”. KMI Working Papers 11 (2007). In: <http://www.oeaw.ac.at/kmi/>

5 Seher Çakir: „Migrantenliteratur”. In: Christa Stippinger (szerk.): *passwort*. anthologie. das buch zu den exil-literaturpreisen schreiben zwischen den kulturen. Wien: edition exil, 2007, 7–9. o., idézet 9. o.

és irodalmi életének, amiben élünk.”⁶ A migrációs háttérrel rendelkező szerzők nem csak a migráció, az idegenség és a kultúrák közötti élet témájáról írnak. Felvetődik azonban a kérdés, hogy többnyelvűségük esetleg mégis megkülönbözteti-e szövegeiket olyan szerzők szövegeitől, akik német nyelven nőtték fel.

A „kultúrák között írók” díj antológiáinak szövegei tematikusan szinte mindig foglalkoznak a többnyelvűséggel, azonban csak a legritkább esetben válik a többnyelvűség formális tekintetben produktívá, és alig hagy nyomot a szövegeken. A kultúrák közötti élet és írás, és ennek a kulturális és nyelvi identitásra gyakorolt hatásai tematikusan szinte mindig megjelennek a szövegekben, gondoljunk csak Dimitré Dinev, Güler Alkan vagy Grace M. Latigo szövegeire, hogy csak néhány példát említsünk a best of 10 összeállításaiából.⁷ Alma Hadzibeganovic, Anna Kim és Alexandra Moskovchuk nyelvi reflexiókat és önreflexív szövegei inkább kivételt jelentenek a „kultúrák között írók” díj nyertesek között. Rájuk a játékos, és stílusában csaknem az osztrák avantgárdra és a Wiener Gruppéra emlékeztető nyelvhasználat jellemző. A nyelvvel való játék nem csak szabadságot, hanem „egyfajta biztonságot” is ad, mondja Alexandra Moskovchuk. „Még ha hibázom is, a legtöbb esetben tudatosan teszem azt.”⁸ Különösen Hadzibeganovic keresztül szövegeiben több nyelvet és nyelvi síkot, és kiaknázva a több nyelv összekapcsolásából adódó kreatív lehetőségeket, új nyelvi és gondolati tereket nyit meg. „Fesztelenül alkot neologizmusokat, szétszed, eltorzít és átalakít, szét darabol és összeilleszt”⁹, és néha az anyanyelvéből ültet át szólásokat németre, amin a német nyelvű olvasók fennakadnak, figyelmessé válva ezáltal a nyelvek közötti összefüggésekre – az összefüggések eredetét a szerző anyanyelvének ismerete hiányában persze nemigen tudják közelebbről meghatározni. Hogy a többnyelvűség nem csak idegen szavak nyilvánvaló jelenlétében mutatkozhat meg, azt legjobban Sandra Vlasta mutatja meg Anna Kim 2004-es *Die Bilderspurja* ('A képanyom') kapcsán, ami – ugyan németül íródott – a többnyelvűséget azonban nemcsak tematizálja, hanem nyelvi és formálisan is feldolgozza.¹⁰

Még ha a többnyelvűség a „kultúrák között írók” díjazottjainak szövegeiben csak ritkán jelenik is meg formális síkon, a szerzők önmeghatározásában és az írás folyamatában fontos szerepe van. Az irodalmi díj antológiái bepillantást nyújtanak a szerzők műhelyébe, ugyanis a műveiken kívül interjúkat is olvashatunk velük, amikben az írás folyamatáról és a nyelvváltásnak az alkotásra gyakorolt hatásáról számolnak be. Gyakran van szó ezekben a beszélgetésekben azokról a kreatív lehetőségekről, amiket az új nyelvre való áttérés nyújt. Elsősorban a megnövekedett nyelvi figyelmet említik a szerzők, ami az idegen nyelven tör-

6 Uo., 8. o.

7 Stippinger: best of 10.

8 „»Schreiben ist genauso lebensnotwendig wie Atmen.« Alexandra Wassilewna Moskovchuk im Gespräch.” In: Christa Stippinger (szerk.): *sprachsprünge. anthologie. das buch zum literaturpreis „schreiben zwischen den kulturen”* 2004. Wien: edition exil, 2004, 159–169. o., idézet 166f.

9 Stippinger: best of 10, 240. o.

10 Sandra Vlasta: „Muttersprache, Vatersprache, Bildersprache – Mehrsprachigkeit und familiäre »Sprachbande« im Kontext von Migration in Anna Kims *Die Bilderspur*”. In: *Yearbook Germanistik in Ireland: (Wahl-)Verwandtschaften 2* (2007), 29–46. o.

ténő írásból adódik. „Idegen nyelven írni nehezebb, mint anyanyelven alkotni. Gyakran nagyon hosszan keresgéli az ember a megfelelő szót”, mondja például Dimitré Dinev egy Christa Stippingerrel folytatott beszélgetésben.¹¹ A szerzők tehát a szavakat kevésbé magától értetődően használják, és a szójelentés intenzív keresése új jelentéssíkokat tár fel, amik normális esetben elkerülnek az ember figyelmét. Idegen nyelven – Yoko Tawada egy gyakran idézett metaforájával élve – „tűzőkapocs-eltávolító” van az ember kezében: „Az anyanyelvben úgy rá vannak tűzve az emberre a szavak, hogy csak ritkán érezheti a nyelv feletti játékos örömet. Olyan erősen hozzákapcsolódnak a gondolatok a szavakhoz, hogy sem az előbbieket, sem az utóbbiak nem szárnyalhatnak szabadon. Az idegen nyelvben viszont valami olyasmi van az ember kezében, mint a tűzőkapocs-eltávolító: Mindent eltávolít, ami egymáshoz kapcsolódik és össze van fűzve.”¹² A szerző és a szavak között keletkezett távolság lehetővé teszi, hogy a nyelvet szabadabban használja, csűrje-csavarja a szavakat, és szokatlan jelentéssel ruházza fel őket. Alig van olyan szerző német nyelvterületen, aki olyan találékonyan használná ezt a szabadságot, formális értelemben, mint ahogy Yoko Tawada teszi többnyelvű szövegeiben.

Vladimir Vertlib, aki 2004-ben a „kultúrák között írók” zsűritagja volt, poétika-előadásaiiban szintén azt a szavaktól nyert távolságot hangsúlyozza, amit az idegen nyelven történő írás eredményez. A távolságnyerés képessége azonban az „általában vett irodalom sajátossága” és származástól és anyanyelvtől függetlenül jellemez minden író és írónőt.¹³ Az idegen nyelven való írás szorosan összekapcsolódik a nyelvi elbizonytalanodás érzésével, aminek olykor termékeny, olykor fenyegető oldalát érezzük át. Vertlib előnynek érzi azt, hogy „sosem lehet biztos” a nyelvében, hogy „kritikus vizsgálat tárgyává kell tenn[ie] olyan szavakat és megfogalmazásokat, amelyeket mások intuitív magabiztossággal használnak”, mert ez lehetővé teszi számára, hogy kritikus távolságot nyerjen a nyelvtől és a saját szövegeitől.¹⁴ De arra is felhívja a figyelmet, hogy a többnyelvűség „nemcsak nyereséget jelent, hanem redukciót és veszteséget is, ugyanis – ha a nyelveket köröknek képzeljük el – az átfedéseken kívül (amely területeken valóban két vagy több nyelvre kiterjedő nyelvi kompetenciáról beszélhetünk) mindig léteznek peremvidékek, ahol az ember menthetetlenül monoglott vagy majdnem monoglott marad.”¹⁵ Ez a monoglott terület érinthet bizonyos témaköröket, amikben a kifejezőképesség erősen korlátozott marad. A részleges egynyelvűség ezeken a területeken „önkorlátozásra” vagy fordításra kényszerít, ami azonban mindig csak megközelítő lehet – többnyelvű szerzők gyakran megtapasztalhatják

11 „»Wenn ich deutsch schreibe, ist es, als ob ich einen Eiszapfen in der Hand halte.« Dimitré Dinev im Gespräch mit der Herausgeberin”. In: Christa Stippinger (szerk.): fremdLand. das buch zum literaturpreis schreiben zwischen den kulturen 2000. Wien: edition exil, 2000, 29–43. o., idézet 42. o.

12 Yoko Tawada: „Von der Muttersprache zur Sprachmutter”. In: U.ő.: Talisman. Literarische Essays. Tübingen: Konkursbuch-Verlag, 1996, 9–15. o., idézet 15. o.

13 Vladimir Vertlib: Spiegel im fremden Wort. Die Erfindung des Lebens als Literatur. Dresdner Chamisso-Poetikvorlesungen 2006. Dresden: w.e.b., 2007, 59. o.

14 Uo. (Az idézet Tatár Sándor fordítása.)

15 Uo., 61. o. (Az idézet Tatár Sándor fordítása.)

ezt, amikor az egyik nyelvről a másikra váltanak.¹⁶ Az idegen nyelvre való váltás kitágítja a saját lehetőségek körét, de nem eredményez határtalanságot. „A nyelv határokat von körénk. A nyelvváltás szintén határok közé szorít. Nagy kihívás, hogy ezeket először egyáltalán elérjük, s ha átlépünk rajtuk, újabba ütközünk.”¹⁷ A döntő felismerés számunkra ebben az értelemben az, hogy bár nem dönthetjük le a határokat, de részben kitolhatjuk, és megkérdőjelezhetjük őket. Ha a határok láthatóbbá válnak és tudatosulnak, könnyebben tudjuk átlépni őket, még ha nem is tudjuk őket eltüntetni. A többnyelvű szerzők irodalma így több szempontból is többértelműséget eredményez: megkérdőjelezi a saját anyanyelv magától értetődőségeit; kétségbe vonja az irodalmi terek nemzeti kultúrákban rögzített határait, és az irodalom nemzetközi terét nyitja meg; valamint rámutat mindenféle nyelvi és kulturális identitás ambivalenciájára és konstruált voltára.

Christa Stippinger Dimitré Dinevvel készült interjújában az idegen nyelvhez fűződő kapcsolatot nem tér-, mint Vertlib, hanem hőmérsékleti fogalmakkal írja le: „Németül írni egész más érzés. Olyan, mintha jégcsapot tartanék a kezemben, amit addig kell melengetnem, amíg el nem kezd olvadni. És a jégcsap minden egyes cseppje születőben lévő szó. Bár a szavak nem úgy folynak, mint víz a csapból, de minden szó ismeri a testem melegét. És ha a kezem ettől az érintéstől hideg lesz, visszamegyek a kertbe, és addig maradok ott, amíg újra kedvet nem kapok a téli tájhoz. De van még egy trükköm. Nem megyek el, hanem felmelegítem a kezemet és folytatom a munkát. És ki tudja, egyszer csak talán így is megtörik a jég. Akkor nagyon boldog leszek. Úgy érzem majd magam, mint Ádám, akinek átjárása van az egyik paradicsomból a másikba.”¹⁸

Az idegen nyelvhez nem kapcsolódnak érzések és emlékek, mint az anyanyelvhez, ezért hideg, mint a jégcsap. Nem magától értetődő, és nem árad olyan természetesen, mint az anyanyelv. Az idegen nyelvbe a saját testtel való érintkezés lehel életet, így nem marad hideg, átmelegítik a saját érzések és gondolatok, és áradni kezd, ha csak lassan, cseppenként is. Az idegen nyelvvel való kapcsolatból Dinev számára valami új születik, szavak keletkeznek. De ennek következményei vannak a szerző identitására nézve, akit az idegen nyelven a megfagyás fenyeget. Ezért fontos visszavonulni néha az anyanyelv ismerős tájaira, itt tud újra felmelegedni és az idegen nyelv jégcsapjait felolvasztani. Így írja le Dimitré Dinev az idegen nyelven élés örömeit és szenvedéseit. Számára azonban egyértelmű, hogy elsősorban németül alkot, mert ez az ausztriai életének nyelve, az a nyelv, ami összeköti az itteni emberekkel, a nyelv, amin él és szeret. Az idegen nyelv Dinev számára új hazává változott, ahogy az *In der Fremde schreiben* ('Idegenben írni') című esszéjében hangsúlyozza, és egyúttal azt is leírja, milyen nehéz, veszélyes és fárasztó az új hazába vezető út, elsősorban azok miatt a törvények miatt, amik a határokat áthághatatlanná, illetve még átjárhatatlanabbá teszik, mint amilyenek eredetileg voltak.¹⁹

16 U.o.

17 U.o., 64. o. (Az idézet Tatár Sándor fordítása.)

18 Dinev: „Wenn ich deutsch schreibe“, 43. o.

19 Dimitré Dinev: „In der Fremde schreiben“. In: Text + Kritik, Sonderband IX (2006): Literatur und Migration, 209–219. o.

Anna Kim, mint sok más migrációs háttérrel rendelkező író, joggal hangsúlyozza, hogy német nyelvű író, és nem akar a migrációs irodalom szűk határai közé szorulni. A német nyelv számára identitásmeghatározó, nem csak irodalmi szempontból. A nyelv, amin gondolkodik, ír és él, a világa: „a nyelv a hordozható egem”, írja versében, az *exile*-ben.²⁰ Identitása nem „meghasadt, hanem egyértelmű. Egyértelműen gyökeret vert a német nyelvben.”²¹ Kim egy Christa Stippingerrel 2000-ben készült interjúban arról számol be, hogyan jött létre gyerekkorában a koreai és a német nyelv keveredéséből egy hibrid nyelv, „amelynek nemcsak saját szabályai voltak, hanem a tartalmat is szabályozta.”²² Elmondása szerint probléma nélkül össze tudta kötni a két nyelvi szférát, és nem okozott számára gondot a kettő közötti váltás: a családban koreaiul élt, míg az iskolában németül. Nyelvi fejlődése során a német nem csak identitásmeghatározó nyelv lett, hanem az írás nyelvévé is vált. *Irritationen* (‘irritációk’) című szövegében²³ az identitáskeresés különböző útjait ábrázolja, ahol is nyilvánvalóvá válik, hogy a főszereplőt mindig a környezete emlékezteti állítólagos származására. Az idegenséget a külvilág vetíti rá. Nem ő érzi magát meghasonlottnak, kultúrák között állónak, idegennek a német nyelvű környezetben, hanem embertársai teszik idegenné, húznak határt az állítólagos osztrákok és közé, és figyelmeztetik vélt gyökereire. Külső megjelenésében látják idegenségét, ami pedig számára nem identitásmeghatározó. Identitása „csak ritkán hasonlít meg a nyelv, a nyelvi sikertelenség miatt, a meghasonlás okai inkább azok az emberek, akik bátran megkülönböztetve meghasonlottá tesznek.”²⁴ A Christa Stippingerrel készült interjúban Anna Kim úgy véli, az emberek többsége nem érti meg, hogy „ázsiai bőrszínem ellenére német gondolatok rejtőznek bennem”.²⁵ Az írás lehetővé teszi, hogy bőrszíne ellenére németül jelenjen meg a nyilvánosság előtt, és az általa konstruált identitást élje. Az írás, ahogy sok más migrációs háttérrel rendelkező szerző számára is, egy olyan területen való mozgást jelent, amit az irodalmi életben még mindig a nemzeti határok jelölnek ki. Aki egy nyelvet anyanyelv-ként sajátít el, úgy gondolja, több joggal rendelkezik felette, mint az, aki idegen nyelvként tanulta meg. Ezért volt Anna Kimnek az „az érzése, hogy tiltott módon idegen területre hatolt be”.²⁶ Nem magától értetődő a belépés joga, meg kell érte küzdeni.

20 Anna Kim: „exile”. In: *Zwischenwelt. Zeitschrift für Kultur des Exils und des Widerstands* 2 (2002), 12. o.

21 Anna Kim: „Sprachbetroffen”. In: *Lust auf Sprachen. Beiträge zum europäischen Jahr der Sprachen 2001*. Szerk. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Wien, 2002, 33–35. o., idézet 35. o.

22 Anna Kim: „Schreiben bedeutet für mich, die Begrenztheiten, in der ich mich im Grunde befinde, zu sprengen”. In: Christa Stippinger (szerk.): *fremdLand. das buch zum literaturpreis schreiben zwischen den kulturen 2000*. Wien: edition exile, 2000, 15–20. o., idézet 15. o.

23 Anna Kim: „irritationen”. In: Christa Stippinger (szerk.): *fremdLand. das buch zum literaturpreis schreiben zwischen den kulturen 2000*. Wien: edition exile, 2000, 9–14. o.

24 Kim: „Sprachbetroffen”, 35. o.

25 Kim: „Schreiben bedeutet für mich”, 18. o.

26 Uo., 17. o.

A „szó kíméletlen rebellisének” nevezi magát Alma Hadzibeganovic, és ragaszkodik ahhoz a jogához, hogy miközben elsajátítja az idegen nyelvet, megváltoztassa azt, és eltekintsen annak szabályaitól és konvencióitól.²⁷ Ha már a törvények nehezítik a migránsok életét, sőt egzisztenciájukat fenyegetik, akkor legalább a nyelvben hatályon kívül kell helyezni őket. Így válik a nyelvi kreativitás az uralkodó nyelvi közösséggel szembeni ellenállássá, ami a német nyelvű országok esetében egyúttal politikai és jogi értelemben vett ellenállást is jelent. „A nyelv fejlődik, és MI VELE VÁLTOZUNK. Le a (nyelvi) merevség apostolaival!” Hadzibeganovic „a nyelv azonnali demokratizálását” követeli. „Megtagadhatják tőlünk a választás jogát, de egyetlen fegyverünket, a nyelvhez való alkotmányos jogot NEM vehetik el tőlünk!”²⁸

A nyelvi határátlépések emancipációs hatására figyelmeztet Monika Schmitz-Emans is az irodalmi többnyelvűségről szóló fejtegetéseiben. A „többnyelvűség birodalmáról” mint a „kétértelműségek birodalmáról” beszél, mivel a nyelvhasználó minden határátlépés után egy új határral szembesül, és mivel a határokat „fájdalmasnak”, de „áthágásra, horizonttágításra és új területek meghódítására” ösztönzőnek is érezheti: „Éppen a nyelvi határok átlépése jelzi, hogy nem akarunk megelégedni azzal, hogy beszélve és cselekedve lekerített területen járunk.”²⁹ Azok a szerzők, akik nem anyanyelvükön írnak, nem elégednek meg azzal, hogy egyetlen nyelv határain belül maradjanak, hanem folyamatosan a nyelvi határátlépéssel próbálkoznak, amely politikai értelemben emancipációs törekvésként is értelmezhető. A nyelvváltás ezeknél a szerzőknél sokszor nem önkéntes, hanem a bevándorlás következménye, aminek nemritkán háború, üldözöttség vagy egzisztenciális fenyegetettség az oka. Ha sikerül a nyelvi határokat eltolni vagy átlépni, akkor „a szabadságnak legalább egy töredékét megízlelhetik”.³⁰ És olyan kreatív lehetőségek szabadulhatnak fel, amik arra emlékeztetnek, hogy a politikai határok is áthághatóak.

Horváth Márta fordítása

27 Alma Hadzibeganovic: „»Schonungslose Rebellin des Wortes« oder »Grosses AlmaAlphabet«. Alma Hadzibeganovic im Gespräch mit der Herausgeberin”. In: Christa Stippinger (szerk.): schreiben zwischen den kulturen. Eine Anthologie. Wien: edition exil, 1997, 27–36. o., idézet 33. o.

28 Uo.

29 Monika Schmitz-Emans: „Literatur und Vielsprachigkeit: Aspekte, Themen, Voraussetzungen”. In: Uó. (szerk.): Literatur und Vielsprachigkeit. Heidelberg: Synchron, 2004, 11–26. o., idézet 18. o.

30 Kim: „Schreiben bedeutet für mich”, 19. o.